

Deliverable C3

Project

NETWERK SCHEDELAND INDUSTRIECULTUUR

Projectverantwoordelijke

Erfgoed Zeeland, Marc Kocken

Projectpartners

Stichting IndustrieCultuur Nederland,
Hildebrand de Boer (uitvoerder)

Industriemuseum Gent |

Expertisecentrum voor Technisch, Wetenschappelijk
en Industrieel Erfgoed – ETWIE, Joeri Januarius

ETWIE

Disclaimer: De informatie in de deelrapportages valt onder de verantwoordelijkheid van de uitvoerende projectpartners en is gericht op het voldoen aan de voorwaarden van de subsidieregelingen. Gebruik door derden anders dan het doel zoals hiervoor omschreven is zonder toestemming van de projectpartners niet toegestaan.

Dit project is financieel mogelijk gemaakt dankzij een subsidie van het Scheldemondfonds en van de Provincie Zeeland.

NETWERK SCHELDELAND INDUSTRIECULTUUR
ACTIE C.3 - Inventarisatie bezienswaardigheden en erfgoedgemeenschappen
Hildebrand de Boer
Status: definitief / mk

Het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur nodigt haar bezoekers uit om de fascinerende historische verbindingen te ervaren tussen industrieel erfgoed en eigentijdse innovatieve industrieën en infrastructuur.

Het project ScheldeLand is uitgevoerd dankzij een arrangement met het Scheldemondfonds en de Provincie Zeeland.

Een beknopte inventarisatie is verricht over welke bezienswaardigheden en erfgoedgemeenschappen in bijzonder in het voetlicht zouden kunnen treden, in relatie tot belangrijke bezienswaardigheden c.q. Ankerpunten in het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur.

Wat zijn erfgoedgemeenschappen?

In Noord-Brabant zetten duizenden mensen zich met hart en ziel in voor het behoud van erfgoed. Denk bijvoorbeeld aan dialectgroepen, tradities als de Maria Ommegang, ambachten als heggenvlechten, of het onderhouden van lokale monumenten. Daar waar vrijwilligers samenkomen in sociaal verband ontstaat een erfgoedgemeenschap. Deze gemeenschappen vormen de kern van het Europese Verdrag van Faro. Erfgoed Brabant is samen met landelijke organisaties zoals de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed bezig deze erfgoedgemeenschappen in kaart te brengen. Door erfgoedgemeenschappen te ondersteunen, zorgen we voor een sterker erfgoedveld.

(bron: <https://www.erfgoedbrabantacademie.nl/thema-s/erfgoedgemeenschappen>)

We hanteren deze definitie van een erfgoedgemeenschap:

Een erfgoedgemeenschap is een groep mensen die zich vanuit interesse en intrinsieke motivatie voor erfgoed formeert in een sociaal verband en zich op vrijwillige basis in haar vrije tijd bezighoudt met cultureel erfgoed.

Een erfgoedgemeenschap kan zowel bestaan uit een informele groep als uit een meer geïnstitutionaliseerde groep (in de vorm van een vereniging of stichting). Een kenmerk van een erfgoedgemeenschap is dat het vaak gaat om een groep mensen met verschillende achtergronden. Een ander kenmerk is dat een erfgoedgemeenschap over het algemeen heel dynamisch is. Het is een open groep die gedurende de tijd kan veranderen van samenstelling.

Het Verdrag van Faro

Momenteel doet de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap onderzoek naar mogelijkheden om het Verdrag van Faro te bekrachtigen in Nederland. Dit verdrag stelt een sociale en brede benadering van erfgoed voor, waarin de samenwerking tussen professionals en erfgoedgemeenschappen vanzelfsprekend is. Voor dit doel in het online Platform Faro ingericht. Op dit platform kan iedereen die betrokken is bij cultureel erfgoed meepraten over het Verdrag van Faro en het proces naar ondertekening. Dit is een proces van, door en voor het brede erfgoedveld.

Belangrijke bezienswaardigheden (Ankerpunten) in het Netwerk ScheldeLand IndustrieCultuur en hun cultureel-maatschappelijke omgeving

GENT Minnemeers 10 – Industriemuseum (Ankerpunt ERIH, Ankerpunt ScheldeLand)

Het Industriemuseum Gent is gevestigd in de fabrieksgebouwen (1905) van de voormalige katoenspinnerij van de firma Desmet-Guequier. De historische wortels van het Industriemuseum liggen in de textielindustrie. Daarnaast wordt aandacht besteed aan andere Gentse industrietak: het drukkerijbedrijf.

De erfgoedgemeenschap 'Vrienden van het Industriemuseum' verenigt particuliere vrienden en zakenvrienden. Gedurende het jaar worden verschillende Vriendenactiviteiten georganiseerd, zowel binnen als buiten het museum, zoals fietstochten, wandelingen, bedrijfsbezoeken en museumbezoeken elders.

Een andere erfgoedgemeenschap wordt gevormd door de vrijwilligers van het Industriemuseum. Aldus het Industriemuseum: *'Het Industriemuseum heeft een uitgebreide vrijwilligerswerking. Vanuit een oprechte betrokkenheid en engagement matchen we de passie van de vrijwilliger met de museumwerking, zodat beide fundamenteel verstevigd en verrijkt worden. Deze visie weerspiegelt zich in het vrijwilligersbeleidsplan, dat zowel voor de vrijwilliger alsook voor de professionele medewerkers het nodige kader schept en de motivatie voor de samenwerking tussen beide versterkt.'*

Vrijwilligers demonstreren technieken, onderhouden historische machines, ontwerpen stuks voor de museumshop, begeleiden publieksactiviteiten, experimenteren met technieken en materialen in het atelier, en helpen bij de collectie- en bibliotheekwerking.

IZEGEM Prins Albertlaan 5 - Eperon d'Or; Prins Albertlaan 3 - ETIZ Stoommachinemuseum (Ankerpunten ScheldeLand)

Het museum Eperon d'Or in de schoenen- en borstelstad Izegem is gevestigd in een voormalige schoenfabriek (1910) met monumentaal art déco administratiegebouw uit 1930. Izegem was een centrum voor schoenindustrie en de productie van borstels. In het museum wordt aan de uiteenlopende aspecten van beide bedrijfstakken op een overtuigende wijze aandacht besteed.

Het belendende gebouw met het ETIZ Stoommachinemuseum was vroeger een energiecentrale en vormt tegenwoordig onderdeel van de bedrijfsvoering vanuit Eperon d'Or.

De erfgoedgemeenschap 'Vrienden Izegemse Musea' (VIM) bestaat uit particulieren (leden en gezinsleden), alsmede bedrijfsgerelateerde sponsors. Aldus VIM: *'We vinden dat Izegem best trots mag zijn op z'n schatten uit het verleden. Daarom willen wij met de VIM een schakel zijn tussen de Izegemse musea en hun bezoekers. Daarnaast willen we fungeren als aanvullende denktank en helpen zorgen voor de begeestering van en het enthousiasme voor het Izegems erfgoed.'*

De vereniging organiseert voor haar leden bijeenkomsten en excursies.

Evenals bij het Gentse Industriemuseum zijn bij Eperon d'Or vrijwilligers als erfgoedgemeenschap vanuit verschillende invalshoeken actief, zoals archief, rondleidingen, demonstraties, restauratie, conserveren en onderhoud.

Het ETIZ Stoommachinemuseum kent een gespecialiseerde groep vrijwilligers genaamd 'De Stoomvrienden' (<https://etwie.be/nl/kennisbank/actoren/de-stoomvrienden>). De Stoomvrienden zijn een groep van vrijwilligers die werken aan de beschermde tandem-compoundstoommachine Etiz. De stoomvrienden verrichten verder ook onderzoek rond stoom en elektriciteit.

KORTRIJK Noordstraat 28 - Texture Museum van Vlas en Textiel (Ankerpunt ScheldeLand)

Kortrijk is van oudsher een centrum van vlasproductie en vlasverwerking in de linnenindustrie. Deze historische identiteit van Kortrijk weerspiegelt zich in het Museum Texture, gevestigd in een voormalig verzendgebouw (1912) van de 'Linen Thread Company', een bedrijf dat samenwerkte met grote Ierse en Schotse spinners en door middel van groepsaankopen de prijzen kon drukken.

Het museum kent een 'Studio Texture' waarin vrijwilligers als erfgoedgemeenschap (vrijwilligersteam) samenwerken.

SAS VAN GENT	Westkade 114 - Industrieel Museum Zeeland AP (Ankerpunt ScheldeLand, potentieel ERIH Ankerpunt)
---------------------	--

Het Industrieel Museum Zeeland vormt als zodanig een erfgoedgemeenschap. Het wordt geheel door vrijwilligers gerund en de presentatie in de voormalige suikerfabriek is voortreffelijk te noemen. Sas van Gent ligt centraal in het gebied van het Kanaal Gent-Teneuzen en werd c.q. wordt omringd door een aanzienlijke variëteit aan industriële branches waaraan het museum op inspirerende wijze aandacht besteedt.

De erfgoedgemeenschap van het museum bestaat uit een bestuur waarvan een aantal bestuursleden verbonden is aan werkgroepen van vrijwilligers die specifieke thema's c.q. expertise behartigen: Collectie en Beheer, Ontvangst, Gebouwen, Communicatie en Promotie.

In relatie met het Industrieel Museum Zeeland is nog een andere erfgoedgemeenschap actief met de focus op het gehele gebied van de Provincie Zeeland: de Werkgroep Industrieel Erfgoed Zeeland (WIEZ). De website <http://www.industrieelerfgoedzeeland.nl/over-de-wiez/> vermeldt over de WIEZ ondermeer: De Werkgroep Industrieel Erfgoed Zeeland (WIEZ) heeft als primaire doel het industrieel erfgoed voor Zeeland zoveel mogelijk te behouden. Dit kan zowel in de vorm van fysiek behoud, als door middel van documentatie.

De werkgroep bestaat uit tien leden en krijgt ondersteuning van Erfgoed Zeeland.

De WIEZ zet zich in om de sporen die de nalatenschap van de Zeeuwse industrie vormen, zo mogelijk, te doen behouden en zeker om die, grondig gedocumenteerd en nauwgezet beschreven, te bewaren. De volgende generatie heeft dan een goede indruk van het 'gereedschap' waarvan de beginnende industrie zich bediende. Vanuit die opgebouwde kennis kan de WIEZ adviseren en wordt met regelmaat over Zeeuws industrieel erfgoed gepubliceerd.

VLISSINGEN	De Willem Ruysstraat 100 - Museum Scheldewerf (Ankerpunt ScheldeLand)
-------------------	--

Museum Scheldewerf ligt centraal op het terrein van de voormalige scheepswerf 'De Schelde'. Ondanks dat er heel wat industrieel erfgoed van de scheepswerf is opgeofferd, is er uit de nog bestaande gebouwen - die verspreid over het terrein zijn gesitueerd - een redelijk beeld van de vroegere scheepsbouw- en scheepsreparatieactiviteiten te vergaren. Daarbij vervult het museum in het gelukkig bewaard gebleven gebouw van de Bedrijfsgeneeskundige Dienst een belangrijke functie.

Bij het redden van het gebouw van de ondergang heeft het bestuur van Museum Scheldewerf een belangrijke rol vervuld. Zij vormt de kern van een in beginsel activistische, en thans actieve erfgoedgemeenschap in een boeiend museum dat geheel door vrijwilligers wordt beheerd.

Aldus Museum Scheldewerf: *'Een belangrijk deel van deze vrijwilligers is betrokken bij het gebouw op basis van hun (professionele) ervaring en competenties die goed aansluiten bij de doelstellingen, rollen en taken. De ongeveer 25 vrijwilligers voeren de volgende activiteiten uit: onderhouds- en schoonmaakwerkzaamheden, collectiebeheer, suppoosten en gidsen.'*

WERVIK	Koestraat 63 - Nationaal Tabaksmuseum (Ankerpunt ScheldeLand)
---------------	--

In het midden van de 17de eeuw werd in België de tabaksteelt geïntroduceerd vanuit indiaanse culturen in Amerika. Wervik was van begin af aan een belangrijk centrum voor deze vorm van landbouw die tot op de dag van vandaag is voortgezet.

Het Nationaal Tabaksmuseum is aan deze lange geschiedenis gewijd. Een modern museumgebouw (2003) wordt daarbij aantrekkelijk gecombineerd met een oude museumherberg en een molencomplex van de 18de eeuwse Briekenmolen. In dit historische museum: *'voelt de niet-roker zich geen paria en dienen verstokte rokers zich eventjes te onthouden ...'*

Aldus het Tabaksmuseum over de erfgoedgemeenschap: *'De Vrienden van het Tabaksmuseum (VTM) werd in 1981 opgericht door enkele vertegenwoordigers van verschillende Wervikse culturele verenigingen. Het*

hoofddoel was het verzamelen van allerlei voorwerpen, documenten en publicaties over de tabak in Wervik en omstreken, om die later in een museum onder te brengen. In 1986 werd door De Vrienden, in samenwerking met het toenmalige stadsbestuur van Wervik, het huidige Tabaksmuseum opgericht, dat in 1987 officieel zijn deuren opende.

Tot vandaag staat de vzw in voor:

- o het verzamelen, aankopen, restaureren en bewaren van antieke voorwerpen over tabak;
- o het verzamelen en aankopen van documenten en uitgaven over tabak;
- o het ter beschikking stellen van deze documenten en uitgaven voor studiewerk;
- o het samenstellen van de vaste collectie voorwerpen van het Nationaal Tabaksmuseum;
- o het opstellen en uitgeven van een jaarboek over tabak (tot 2010 - voorgaande edities kunnen nog nabesteld worden).

Daarnaast organiseren De Vrienden van het Tabaksmuseum in samenwerking met het Nationaal Tabaksmuseum allerlei tentoonstellingen en toeristische activiteiten rond tabak. Ze zorgen ook voor de begeleiding van de museumgidsen.'

Voorts kent het Nationaal Tabaksmuseum een erfgoedgemeenschap in de hoedanigheid van negen sponsoren uit de tabaksverwerkende nijverheid en industrie in Vlaanderen.

Belangrijke Erfgoedgemeenschappen in Vlaanderen en Nederland met relatie tot industriecultuur

VLAANDEREN Immaterieel erfgoed in Vlaanderen → www.immaterieelerfgoed.be

Immaterieel erfgoed in Vlaanderen is een 'werkplaats' met maatschappelijke zetel in Brugge. De hiermee verbonden website www.immaterieelerfgoed.be is eigendom van de Vlaamse overheid.

De 'Werkplaats immaterieel erfgoed is het aanspreekpunt voor alles wat met praktijken, gewoontes, kennis en tradities te maken heeft.'

Met behulp van de website worden immaterieel-erfgoedpraktijken uit Vlaanderen en Brussel verzameld.

De inventaris van www.immaterieelerfgoed.be geeft informatie over betrokken erfgoedgemeenschappen, en de maatregelen om met het erfgoed om te gaan en om het door te geven. Ook wordt geïnformeerd over de experts die, in overleg met de gemeenschap, ondersteuning verlenen en begeleiden.

Zodoende kadert de Inventaris Vlaanderen binnen de Unesco-conventie voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed. Alvorens Vlaams immaterieel erfgoed op de Unesco Representatieve Lijst van het immaterieel erfgoed kan worden geplaatst, moet het onderdeel zijn van de Inventaris Vlaanderen.

Enkele – in zekere mate - aan industriecultuur gerelateerde 'elementen' van de inventaris betreffen:

- o Molenaarsambacht
- o Belgische biercultuur
- o Klompencultuur
- o Kant maken
- o Morsecode

NEDERLAND Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland → www.immaterieelerfgoed.nl

De Stichting Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland coördineert sinds 2012 de implementatie van het 2003 UNESCO Verdrag in Nederland.

Taken van het kenniscentrum, dat gevestigd is in het Nederlands Openluchtmuseum Arnhem, zijn verdeeld over 'Erfgoedzorg' en 'Kennisontwikkeling':

'Het Kenniscentrum helpt beoefenaars van immaterieel erfgoed met het borgen (ontwikkelen, promoten, doorgeven) van hun immaterieel erfgoed, onder andere door de Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland. Deze taken vallen onder 'Erfgoedzorg'.

Daarnaast werkt het Kenniscentrum aan kennisontwikkeling ten behoeve van de praktijk van borging van immaterieel erfgoed in Nederland. Deze taken vallen onder 'Kennisontwikkeling'.

Het Kenniscentrum adviseert overheden over immaterieel erfgoed en stimuleert het debat daarover.

Daarnaast versterkt het Kenniscentrum de sector. Het Kenniscentrum voert een actief mediabeleid ten behoeve van de bewustwording van het belang en de waarde van immaterieel erfgoed.'

Een directe link tussen Erfgoedzorg c.q. Kennisontwikkeling en industriecultuur wordt niet geformuleerd. Indirect zijn verbindingen denkbaar, in het bijzonder via techniekgerelateerde activiteiten.

TENSLOTTE

De hier voorgestelde zes ankerpunten van ScheldeLand IndustrieCultuur vormen een solide 'erfgoedkern' in het netwerk. Deze museale ankerpunten beschikken alle over een deskundige museumstaf, toegewijde vrijwilligers, sponsors en meestal ook een vriendenvereniging. Inmiddels wordt door het projectteam van ScheldeLand IndustrieCultuur constructief contact onderhouden met deze musea.